

ابعاد حریم خصوصی در حکومت اسلامی

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	چکیده.....
۱	مقدمه.....
۲	فصل اول - تعاریف.....
۳	فصل دوم - مفهوم حریم خصوصی.....
۴	نسبیت حریم خصوصی.....
۵	عوامل مؤثر بر حریم خصوصی.....
۵	تفاوت حقوق عمومی و خصوصی.....
۶	حریم خصوصی در دوره جدید.....
۸	حمایت از حریم خصوصی در قوانین کشور.....
۹	فصل سوم - مصادیق حریم خصوصی.....
۹	حریم اماکن خصوصی و منزل.....
۱۰	حریم جسمانی و حمایت از آن.....
۱۱	حریم خصوصی محل کار.....
۱۲	حریم خصوصی اطلاعاتی.....
۱۵	حریم خصوصی ارتباطات.....
۱۷	فصل چهارم - حریم خصوصی در سنت نبوی.....
۱۸	ممنوعیت تجسس، تحسس و تفتیش.....
۱۹	ممنوعیت سوءظن.....
۲۰	ممنوعیت استراق سمع.....
۲۰	ممنوعیت اشاعه فحشا.....
۲۱	ممنوعیت ورود به منازل.....
۲۲	ممنوعیت استراق بصر.....
۲۲	ممنوعیت از نیمه و غیبت.....
۲۳	ممنوعیت خیانت در امانت.....
۲۳	فصل پنجم - حریم خصوصی در حکومت علوی.....
۲۴	ممنوعیت تجسس.....
۲۵	ممنوعیت سوءظن.....
۲۶	ممنوعیت عیب‌جویی.....
۲۷	ممنوعیت سب، هجو و قذف.....
۲۷	فصل ششم - حریم خصوصی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.....
۲۸	الف) حقوق و آزادی‌های فردی.....
۳۰	ب) حقوق سیاسی - اجتماعی.....
۳۱	نتیجه‌گیری.....
۳۲	منابع و مأخذ.....

ابعاد حریم خصوصی در حکومت اسلامی

چکیده

در این گزارش، ابتدا ابعاد حریم خصوصی در حکومت اسلامی با ارائه تعاریف، بیان مفهوم و جایگاه حریم خصوصی و انواع آن از زوایای مختلف، بررسی شده است. در ادامه لزوم تقویت مبانی نظری و رویکرد عملی حریم خصوصی و بیان تجربه تاریخی این حریم در سنت نبوی و علوی با محوریت قرآن مدنظر قرار گرفته و در پایان با نگاهی به قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، بر ضرورت وضع قوانینی در حوزه حریم خصوصی با استناد به برخی از مواد آن تأکید شده است.

مقدمه

این گزارش درصدد تبیین ضرورت توجه به ابعاد و حقوق حریم خصوصی در حکومت اسلامی است. فصل اول به تعریف اصطلاح حریم خصوصی و عمومی پرداخته و نقطه نظرات متفکران دینی و نظریه‌پردازان مغرب‌زمین را در این زمینه بیان می‌کند.

فصل دوم به مفهوم حریم خصوصی و عمومی پرداخته و به تفکیک زمانی، امتداد این دو حریم و قلمرو هر یک را به روشنی مشخص می‌سازد.

فصل سوم به مصادیق حریم خصوصی در زندگی افراد جامعه اختصاص یافته که شامل حریم خصوصی اماکن، منازل، اطلاعات و ارتباطات است و برای مستندسازی هریک از این مقوله‌ها، از قوانین داخلی کشور مانند قانون مجازات اسلامی، قانون مدنی ... و قوانین بین‌المللی نظیر اعلامیه حقوق بشر، قوانین شورای اروپا و میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی استفاده شده است. در این فصل همچنین از سخنان امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری و تأکیدات این بزرگواران در موارد مختلف استفاده شده است.

فصل چهارم و پنجم به تشریح زوایای مصادیق حریم خصوصی در قرآن کریم، سنت نبوی و علوی با بیان نمونه‌هایی از ضرورت و جایگاه حریم خصوصی در اسلام و فرهنگ اسلامی و سخنان و تأکیدات ائمه اطهار (ع) اختصاص یافته است. هدف از تفکیک زمانی سنت‌های اسلامی نیز، ترسیم مناسب‌تر رویکرد اسلام به حق حریم خصوصی در تجارب مختلف و نشانه امتداد این سنت تاکنون

بوده است. بنابراین هدف اولی نه تفکیک که بیان امتداد است. در فصل ششم نیز اصولی از قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران که مفاهیمی از حریم خصوصی در آن منعکس شده، ارائه شده است. این گزارش با رویکرد فرهنگ اسلامی و بهره‌مندی از قرآن، سنت نبوی و علوی و با توجه به قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران درصدد نشان دادن ضرورت توجه به جایگاه و بیان مفهوم و قلمرو حقوق حریم خصوصی در حکومت اسلامی است. هدف عمده این گزارش، پاسخ به این پرسش است که در حکومت اسلامی جایگاه حقوق حریم خصوصی و عمومی کجاست؟

فصل اول - تعاریف

در آغاز برای مشخص‌تر شدن قلمرو بحث به تعریف حریم خصوصی و عمومی می‌پردازیم. **حریم:** در لغت از ریشه «حرم» است و حرم به معنای محدوده، بازداشته شده، گرداگرد، دور و بر، حوالی و اطراف است.^۱

در نگاهی دیگر حریم، پیرامون خانه و عمارتی است که بدان تعلق دارد و مکانی که حمایت و دفاع از آن واجب است.^۲ واژه حریم با واژه حرم، حرمت، احترام و تحریم هم‌ریشه است و از نظر حقوقی از حرمت به معنای منع است و تعرض دیگران به حق صاحب حریم ممنوع است.^۳ مانند حریم نهر رودخانه، دریا، جاده، ملک ... که از این گروهند. در قانون مدنی حریم به مقداری از اراضی اطراف ملک و قنات و امثال آن، که برای انتفاع ضرورت دارد، اطلاق می‌شود.^۴

در نگاهی دیگر حریم خصوصی، حوزه زندگی هر فرد است که او عرفاً یا با اعلان قبلی در چارچوب قانون انتظار دارد که دیگران بدون رضایت او به آن قلمرو وارد نشوند یا نگاه و نظارت نکنند و به اطلاعات درباره آن دسترسی نداشته باشند و به آن تعرض نکنند. در این معنی جسم، البسه، اشیا، تلفن همراه، اماکن خصوصی و منازل، محل‌های کار، اطلاعات شخصی و ارتباطات خصوصی با دیگران جزء این قلمروهاست.^۵

خصوصی: به معنای شخصی، داخلی و زندگی خصوصی اشخاص است. بدیهی است خصوصی و فردی در مقابل عمومی قرار دارند. بنابراین هر چیزی که عمومی نباشد، خصوصی است.

۱. مسعود انصاری، دانشنامه حقوق خصوصی، ج ۲، ص ۸۲۴.

۲. محمد معین، فرهنگ معین، ص ۱۳۵۲.

۳. محمدجعفر لنگرودی، ترمینولوژی حقوقی، ج ۲، ص ۲۱۴.

۴. ماده (۱۳۶) قانون مدنی.

۵. لایحه حمایت از حریم خصوصی.

حریم عمومی: این حریم به حوزه عمومی مربوط است و با قرارداد اجتماعی به وجود می‌آید. این حریم با گذر از حریم خصوصی پدیدار می‌شود و به نحوی عمومی شده است. بخش‌هایی از حریم خصوصی به مثابه قرارداد اجتماعی است. پیدایش حوزه عمومی موجب تفکیک این حوزه با حوزه خصوصی شده است.^۱

فصل دوم - مفهوم حریم خصوصی

حریم خصوصی چیست؟ چه تفاوتی با حریم عمومی دارد؟ چگونه باید از این حریم حمایت شود؟ حریم خصوصی به رغم اینکه در مباحث حقوقی و اجتماعی بسیار تکرار شده و در حوزه‌های مختلفی توسعه پیدا کرده، تاکنون تعریف روشنی از آن ارائه نشده است. این مفهوم، ریشه فلسفی، حقوقی، سیاسی، انسان‌شناختی و جامعه‌شناختی دارد.^۲

بعضی معتقدند که از حریم خصوصی تعریف رضایت بخشی وجود ندارد و انجام چنین کاری بسیار دشوار است. آرتور میلر^۳ تعریف حریم خصوصی را بسیار دشوار دانسته و مدعی شده که مفهوم این حریم، مبهم و شکننده است. ویلیام بی‌تی^۴ که از مدافعان سرسخت حریم خصوصی است به دشواری تعریف ذاتی و قلمرو حقوق خصوصی اعتراف کرده است.

در کامن‌لا، حریم خصوصی، مفهومی مستقل از دیگر حقوق فردی دانسته شده است. در این نظریه گفته شد: حریم خصوصی حق تنها ماندن، دسترسی محدود دیگران به انسان و توانایی ایجاد مانع در برابر دسترسی‌ها، پنهان ساختن برخی امور از دیگران، کنترل بر اطلاعات شخصی، حمایت از شخصیت و کرامت و حق صمیمیت و کرامت انسان‌هاست.^۵

این تعریف که در مجموع به لایه‌های مختلفی اشاره دارد، برای بیان مفهوم حریم خصوصی از وسیله و هدف کمک گرفته که به نحوی در مواضع مختلف تداخل و همپوشانی دارد. شاید از باب گشودن زوایای مختلف بحث بوده تا با ساده‌سازی قابلیت فهم‌پذیری پیدا کند. این تعریف به لحاظی جنبه‌هایی از زندگی خصوصی را دربر نمی‌گیرد و اموری که خصوصی شناخته نمی‌شوند را از شمول تعریف بیرون نکرده است.

در ارتباط با حریم خصوصی، دو برداشت کلی وجود دارد. یکی برداشت توصیفی که حریم خصوصی را توصیف می‌کند و دیگری برداشت دستوری که از ارزش حریم خصوصی سخن

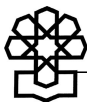
۱. یورگن هابرماس، نقد حوزه عمومی، ص ۲۹.

2. Stanford Encyclopedia of Philosophy, Privacy.

3. Arthur Miller

4. William Beane

5. Foord, 2002, P. 1092.

می‌گوید. در هریک از برداشت‌ها، بعضی حریم خصوصی را نفع و بعضی دیگر حق اخلاقی یا قانونی تلقی می‌کنند.^۱

ادوارد بلوستین نقض حریم خصوصی را اقدامی توهین‌آمیز به شرافت بشری می‌داند.^۲ توماس کولی حریم خصوصی را «حق نسبت به تنها ماندن» تعریف کرده است.^۳ از نظر وستین برای حریم خصوصی افراد چهار مبنا وجود دارد. این چهار مبنا شامل خلوت و تنهایی، صمیمیت و الفت، ناشناس ماندن و نگهداری روابط شخصی افراد می‌شود.

روت گویسن می‌گوید: زمانی با نقض حریم خصوصی فردی مواجه هستیم که دیگران توانایی به دست آوردن اطلاعاتی را درباره او داشته باشند و او را تحت نظر گیرند و به او دسترسی داشته باشند.^۴

او گفته مفهوم حریم خصوصی از سه عنصر مستقل و مرتبط با هم تشکیل شده است. این سه عنصر عبارت‌اند از: محرمانگی، ناشناس ماندن، تنهایی و خلوت است.^۵

حریم خصوص از نظر شورای اروپا، داشتن زندگی با سلیقه خود و با حداقل مداخله دیگران است.^۶

بنابراین از تعاریف مختلف حریم خصوصی دو مفهوم به ذهن تداعی می‌شود. یکی مفهوم ذاتی حریم خصوصی که به شخصیت و کرامت انسانی ناظر است. دیگر نسبییت این مفهوم از بعد اجتماعی است که به تناسب جامعه بشری حمایت از آن باید صورت گیرد.

نکته مهم دخیل دانستن مفهوم خلوت و تنهایی در حوزه حریم خصوصی است. یعنی حریم خصوصی به منزله خلوت و تنهایی افراد مورد نظر است. پس این مفهوم از حریم خصوصی، رگه اصلی است که شخصیت و کرامت انسانی در آن دیده می‌شود که وستین و گوسین به آن اشاره کرده‌اند.

نسبیت حریم خصوصی

درباره مفهوم حریم خصوصی در هر نظام حقوقی اشاراتی وجود دارد که بر جنبه‌های خاصی از این حقوق تأکید دارند. این حریم، مفهومی نسبی است و به تناسب شکل می‌گیرد و توسعه پیدا می‌کند. با این بیان قلمرو این حقوق در فرهنگ‌های مختلف به صورت متفاوت ظهور پیدا می‌کند. حریم خصوصی ذاتی و تابع وجود انسان است و هر چیزی وجود انسان را نادیده بگیرد به

۱. باقر انصاری، حقوق حریم خصوصی، صص ۱۲-۱۴.

۲. همان، ص ۱۴.

3. Bloustein, 1964, pp. 962-71.

۴. باقر انصاری، حقوق حریم خصوصی، ص ۱۵.

۵. همان، ص ۱۶.

6. Resolution 428 of the Consultative (Parliamentary) Assembly of the Council of Europe, 1970.

منزله ناقص این حریم است. حریم خصوصی نسبی، تابع واقعیات مادی و شرایط پایدار اجتماعی است. این واقعیات و شرایط، تأثیر زیادی بر موازین حریم خصوصی دارند که می‌توان به مواردی مانند «تراکم جمعیت، درجه تعامل افراد، الگوهای منزل، تقسیم کار، ماهیت خانواده و دیگر روابط اجتماعی اشاره کرد».^۱

عوامل مؤثر بر حریم خصوصی

چه عواملی بر نسبییت مفهوم حریم خصوصی اثر می‌گذارند؟ افراد در چه موقعی می‌توانند ادعای حریم خصوصی داشته باشند؟

حریم خصوصی در صورتی پذیرفته می‌شود که انتظار متعارف، مشروع و معقول از آن وجود داشته باشد.^۲ اگر انتظار از این محدوده فراتر رود، ادعای حریم خصوصی او مردود است. بنابراین دایره حریم خصوصی و عوامل مؤثر در آن در چند چیز خلاصه می‌شود:

۱. عمومی یا خصوصی بودن مکان نقض حریم خصوصی،
۲. عادی یا حساس بودن موضوع حریم خصوصی،
۳. استفاده احتمالی از اطلاعات حاصل از نقض حریم خصوصی،
۴. وسایل و روش‌های نقض حریم خصوصی،
۵. وضعیت یا موقعیت مدعی نقض حریم خصوصی،
۶. رضایت یا عدم رضایت فرد نسبت به نقض حریم خصوصی‌اش،
۷. وجود یا نبود رابطه بین مدعی حریم خصوصی و نقض‌کننده آن.^۳

تفاوت حقوق عمومی و خصوصی

تفکیک حقوق عمومی از خصوصی به تاریخ کهن بشر بازمی‌گردد، این امتیاز در زمان رومیان نیز وجود داشته است.^۴ البته تمیز این دو حوزه، به صورت کنونی نبوده است، و آنان حقوق عمومی را بر تشکیلات و چگونگی اداره امورات عمومی و حقوق خصوصی را به منافع افراد مربوط دانسته‌اند. در میان حکمای اسلامی خواجه نصیر طوسی حقوق عمومی و خصوصی را از یکدیگر تفکیک کرده و تأملات قابل توجهی در این حوزه به وجود آورده است.^۵

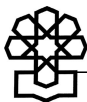
1. International Encyclopedia of the Social Sciences, 1972, P.481.

2. Reasonable Expectation of Privacy

۳. باقر انصاری، حریم خصوصی، ص ۲۴.

۴. ژان مازو دروس، حقوق مدنی، ج ۱، شماره ۲۴.

۵. خواجه نصیر طوسی، اخلاق ناصری، ص ۹.

پس از خواجه‌نصیر طوسی، ناپلئون بناپارت مسئله جدایی حقوق خصوصی و عمومی را در پرتو قانون مدنی که ناظر به روابط خصوصی است دنبال کرد و مورد توجه قرار داد. از نظر او، حقوق عمومی قواعدی است که براساس آن روابط دولت و مأموران با مردم شکل می‌گیرد و سازمان‌های دولتی را منظم می‌کند؛ ولی حقوق خصوصی مجموع قواعد حاکم بر روابط اشخاص است.^۱ در این صورت تمام مقرراتی که مربوط به قوای سه‌گانه و چگونگی اعمال حاکمیت دولت و سازمان‌های عمومی است، جزء حقوق عمومی و تمام اصولی که بر روابط تجاری، خانوادگی و تعهدات اشخاص در برابر هم حاکم هستند، حقوق خصوصی است. مونتسکیو با تأمل حقوق عمومی را (حقوق سیاسی) به‌مثابه قوانین ناظر بر روابط طبقه حاکم بر مردم و حقوق خصوصی را (حقوق مدنی) به‌منزله قوانین حاکم بر روابط بین مردم دانسته است.^۲

در ایران تحولات حقوق خصوصی به دو دلیل اهمیت یافته است:

۱. ایرانیان با پذیرش دین اسلام به‌صورت طبیعی تمام قواعد حاکم بر کشور مانند قواعد حقوقی، اخلاقی و ... را دستخوش تغییرات اساسی کردند، پس لازم است این قوانین طبق قوانین اسلامی بازسازی شوند. در اسلام توجه ویژه‌ای به فرد شده، بنابراین وضع قوانین حمایتی در حقوق خصوصی طبق آیین اسلامی ضروری است.

۲. در گذشته زمانی که قانون مدنی نوشته می‌شد میان حقوق خصوصی و عمومی مرزبندی مشخصی وجود داشت و دولت‌ها در امور معاملات، مالکیت ... مردم دخالت نمی‌کردند، ولی دولت‌ها در دوره جدید به‌دلیل نیاز اجتماعی و تأمین منافع عمومی و به موجب قانون در تمامی حوزه‌ها دخالت و نظارت دارند.^۳ از این‌رو احیای حقوق خصوصی و وضع قوانین حمایتی در این حوزه اجتناب‌ناپذیر است.

امروزه درباره حریم خصوصی به‌طور مشخص و با عنوان یا فصلی ویژه، قوانینی وضع نشده و تنها از اصول کلی قانونی مانند قانون اساسی یا شرع مقدس در این رابطه احکامی صادر شده است. البته در اسلام زمینه‌های مناسبی برای تقویت و تعمیق حریم خصوصی در امر قانون‌گذاری وجود دارد که در فصل چهارم، پنجم و ششم همین گزارش به آن اشاره می‌شود.

حریم خصوصی در دوره جدید

در سال‌های جدید تحولات شگرفی در فناوری‌های نوین و استفاده از امکانات به‌صورت عمومی،

۱. دالوز، فرهنگ حقوق مدنی، ۱۹۵۲، ش ۲۲.

۲. دوپاکیه، کلیات نظریه عمومی، فلسفه حقوق، شماره ۱۹.

۳. ناصر کاتوزیان، تحولات حقوق خصوصی، مقدمه.

خصوصی و دولتی به وجود آمده که اگر سازوکار تقنینی برای آن وجود نداشته باشد، مشکلاتی را برای افراد جامعه در حیطه‌های مختلف ایجاد خواهد کرد.

با اینکه حریم خصوصی یکی از اصلی‌ترین حقوق و از مهم‌ترین مفاهیم حقوقی در جوامع مدنی امروز است و ارتباط تنگاتنگی با کرامت، آزادی، شخصیت و استقلال انسان دارد، قانون‌گذار با این عنوان حقوق و وظایفی را به رسمیت نشناخته و در ترمینولوژی حقوق، موضوع مشخصی در این باره وجود ندارد، زیرا تعریفی از حریم خصوصی وجود ندارد تا محمل گفت‌وگو باشد. از طرفی دشواری تعریف حریم خصوصی موجب شد که برخی از نظریه‌پردازان هویت مستقلی برای آن قائل نشوند و آن را در چارچوب حقوق تثبیت شده فعلی در نظر گیرند.

امروزه دو رویکرد متفاوت درباره هویت مستقل حریم خصوصی وجود دارد که عبارتند از:

۱. گروهی باور دارند که حقی به نام حریم خصوصی وجود ندارد و هر چیز را می‌توان امری خصوصی تلقی کرد این گروه تحویل‌گرایان نامیده می‌شوند.

۲. گروهی حریم خصوصی را مفهومی مستقل و جدا از سایر حقوق و آزادی‌های فردی مانند آزادی‌های سیاسی، اجتماعی، مالی ... می‌دانند و به حق حریم خصوصی فرد تأکید دارند.

درباره نبود تعریف مشخصی از حریم خصوصی و عمومی دلایل مختلفی وجود دارد:

۱. وجود مقررات نامشخص قانونی در تعریف دقیق این مفهوم در تفسیر و اجرا،

۲. مشخص نکردن جرم در قوانین فعلی کشور در این حوزه،

۳. نبود حکم مشخص برای حمایت از حریم خصوصی با توجه به پیشرفت‌های روزافزون

فناوری.

موارد یادشده به نحوی مفهوم این حریم را تحت‌الشعاع قرار دادند. مانند اینترنت و ارتباطات فنی ...

به‌طور کلی برای حریم خصوصی دو تعریف مفهومی و مصداقی وجود دارد:

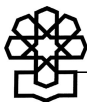
۱. تعریف مفهومی شامل تمامی اطلاعات، ارتباطات و فضاهایی است که از نظر فکری و فرهنگی به فرد معین اختصاص دارد و پیش‌تر انتشار نیافته است.

۲. تعریف مصداقی که همه مشخصات کلی فرد اعم از نام و نام خانوادگی، نشانی محل

سکونت و محل کار و میزان تحصیلات را شامل می‌شود.^۱

برای رفع این نقص قانونی در کشور، طرح حمایت از حریم خصوصی در مجلس شورای اسلامی مطرح شد که در ابتدای طرح هدف از ارائه آن حمایت از حریم خصوصی افراد در زمینه همزیستی مسالمت‌آمیز در جامعه و اجرای تعهدات بین‌المللی دولت درباره حقوق بشر است. این طرح با نبود قوانین واضح و جامع در مقررات حقوقی کشور و توجه به احکام اسلام و تبیین نحوه

۱. مقدمه‌ای بر حمایت از حریم خصوصی، شماره مسلسل ۷۹۳۵.

و اجرای اصول مختلف قانون اساسی و شفاف‌سازی اختیارات و مسئولیت‌های ارکان و اجزای مختلف حکومت در زمینه رعایت حریم خصوصی ارائه شده است. این طرح شامل ۸۰ ماده و ۷ فصل است. عنوان کلی این طرح عبارتند از: تعاریف و کلیات، حریم خصوصی جسمانی، حریم خصوصی اماکن و منازل، حریم خصوصی محل کار، حریم خصوصی اطلاعات، حریم خصوصی ارتباطات و مسئولیت‌های ناشی از نقض حریم خصوصی.

حمایت از حریم خصوصی در قوانین کشور

در قانون اساسی، به صراحت اصل یا اصولی مشخص درباره حریم خصوصی و مرزبندی مشخصی در ارتباط حقوق خصوصی و عمومی وجود ندارد؛ ولی با تأسی از حقوق اسلامی و برخی از اصول قانون اساسی، حمایت از حریم خصوصی مدنظر قرار گرفته است. در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تعیین حدودی در این رابطه صورت گرفته است.

مانند اصل ۲۳ قانون اساسی که تصریح شده «تفتیش عقاید ممنوع است و هیچ کس را نمی‌توان به صرف داشتن عقیده‌ای مورد تعرض و مؤاخذه قرار داد».

در اصل ۲۴ به بیان آزادی نشریات اشاره شده که «نشریات و مطبوعات در بیان مطالب آزادند مگر آنکه که مخل به مبانی اسلام یا حقوق عمومی باشد».

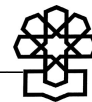
در اصل ۲۵ آمده «بازرسی و نرساندن نامه‌ها، ضبط و فاش کردن مکالمات تلفنی، افشای مخابرات تلگرافی و تلکس، سانسور، عدم مخابره و نرساندن آنها، استراق سمع و هرگونه تجسس ممنوع است مگر به حکم قانون».

در اصل ۳۲ تصریح شد که «هیچ کس را نمی‌توان دستگیر کرد مگر به حکم و ترتیبی که قانون معین می‌کند» یا در اصل ۳۲ آمده «هیچ کس را نمی‌توان از محل اقامت خود تبعید کرد یا از اقامت در محل مورد علاقه‌اش ممنوع یا به اقامت در محلی مجبور ساخت، مگر در مواردی که قانون مقرر می‌دارد».

در اصل ۳۶ حکم به مجازات و اجرای آن را از طریق دادگاه صالح و به موجب قانون منوط دانسته است. در اصل ۳۷ اصل، براءت را جاری کرده و هیچ کس از نظر قانون مجرم شناخته نمی‌شود، مگر اینکه جرم او در دادگاه صالح ثابت شود.

در اصول ۴۶ و ۴۷ تصریح شده که «هر کس مالک حاصل کسب و کار مشروع خویش است و هیچ کس نمی‌تواند به‌عنوان مالیکت نسبت به کسب و کار خود، امکان کسب و کار را از دیگری سلب کند». یعنی مالکیت شخصی که از راه مشروع باشد محترم است.

در قوانین عادی کشور با صراحت از حریم خصوصی نام برده نشده، ولی در برخی از اقسام

آنها گوشه‌هایی از حمایت از حریم خصوصی به صورت پراکنده دیده می‌شود. مانند ماده (۵۸۰)، (۵۸۲) قانون مجازات اسلامی و قانون مدنی.

این امر باعث شد که قانون‌گذار در بند «ه» ماده (۱۳۰) برنامه چهارم توسعه، قوه قضائیه را به تهیه «لایحه حفظ و ارتقای حقوق شهروندی و حمایت از حریم خصوصی» در راستای اصل ۲۰ قانون اساسی موظف کند و دولت به صورت مستقل به تهیه چنین لایحه‌ای اقدام کرده است.

فصل سوم - مصادیق حریم خصوصی

حریم اماکن خصوصی و منزل

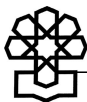
در آغاز لازم است به اجمال تعریفی از منزل و اماکن خصوصی ارائه شود. منزل مکانی است که شخص برای استراحت، خلوت و تنهایی، آسایش روح و جسم، انجام امور شخصی و روابط خود و خانواده انتخاب کرده است. بر این اساس انواع خانه‌ها، چادرهای مسکونی، بخش‌های مسکونی، کشتی‌ها و ... از مصادیق منزل هستند و برای ورود فیزیکی یا استفاده از وسایل سمعی و بصری در حیات خلوت و تنهایی افراد، رضایت شخص یا مجوز قضایی لازم است. به هر حال تفحص در خانه و تجاوز به حریم خصوصی افراد برای به دست آوردن دلایل و آثار جرم صورت‌های مختلفی یافته که مهم‌ترین آن استراق سمع، ضبط مکالمات تلفنی، کنترل ارتباطات افراد و ... است.

در نظام حقوقی ایران برای افرادی که حریم خصوصی منزل را نقض می‌کنند، قوانین متفاوتی وجود دارد که به نمونه‌هایی اشاره می‌شود.

ماده (۶۹۴) قانون مجازات اسلامی درباره حریم خصوصی منزل می‌گوید: «هرکس در منزل یا مسکن دیگری به عنف یا تهدید وارد شود، به مجازات از ۶ ماه تا ۳ سال حبس محکوم خواهد شد و در صورتی که مرتکبین دو نفر یا بیشتر بوده و لااقل یکی از آنها حامل سلاح باشد به حبس از ۱ تا ۶ سال محکوم می‌شوند».

ماده (۶۹۵) درباره حریم اماکن آمده: «هرکس به قهر و غلبه داخل ملکی شود که در تصرف دیگری است اعم از اینکه محصور باشد یا نباشد یا در ابتدای ورود به قهر و غلبه نبوده، ولی بعد از اخطار متصرف به قهر و غلبه مانده باشد، علاوه بر رفع تجاوز حسب مورد به «۱» تا «۶» ماه حبس محکوم می‌شود و هرگاه مرتکبین دو نفر یا بیشتر بوده و لااقل یکی از آنها حامل سلاح باشد به حبس از ۱ تا ۲ سال محکوم خواهند شد».

همچنین قوانینی درباره ورود مأموران دولتی در حریم خصوصی منزل در ماده (۲۱) آیین دادرسی وجود دارد. در ماده (۲۴) آیین دادرسی درباره دلایل بازداشت متهم و مدت زمان نگهداری و

حضور صاحب منزل یا نماینده او، در ماده (۹۸) و (۱۰۰) درباره زمان تفتیش و بازرسی منازل و ماده (۳۸) درباره زمان تحقیقات به تفصیل از حریم خصوصی حمایت شده است.

مواد (۶۹۱) و (۶۹۲) قانون مجازات اسلامی و مواد (۱۳۴)، (۲۴)، (۱۸) قانون آیین دادرسی کیفری صراحتی بر حمایت از حریم خصوصی است.

این نمونه‌ها نشان می‌دهند که اگرچه به صورت رسمی اصول و مواردی از قوانین کشور به حوزه حریم خصوصی اختصاص نیافته، ولی در پرتو قوانین موجود حمایت از حریم خصوصی به نحو قابل ملاحظه‌ای به چشم می‌خورد.

امام خمینی (ره) با توجه به حفظ و صیانت از حریم خصوصی منزل افراد در بند «۶» فرمان ۸ ماده‌ای اذهان را به اهمیت آن توجه دادند: «هیچ‌کس حق ندارد به خانه یا مغازه یا محل کار شخصی کسی بدون اذن صاحب آنها وارد شود یا کسی را جلب کند یا به نام کشف جرم یا ارتکاب گناه تعقیب و مراقبت کند یا نسبت به فردی اهانت کرده و اعمال غیرانسانی اسلامی مرتکب شود»^۱.

حریم جسمانی و حمایت از آن

کسانی که در کشوری زندگی می‌کنند و تابع آن هستند، آزادند که به هر جایی که بخواهند رفت و آمد کنند و با هر وسیله‌ای که دوست دارند، تردد نمایند. البته مشروط به اینکه از چارچوب قانونی فراتر نرود. دولت نیز باید مدافع حقوق شهروندی باشد که هم خود از نقض حقوق اجتناب کند و هم مانع تجاوز دیگران شود.

با این بیان نگهداشتن افراد یا پرسش و پاسخ از آنان که برخلاف رضایت باشد یا مبادرت به تفتیش و سایل نقلیه و وسایل همراه با آزادی، امنیت و حقوق شهروندی در تعارض است.

ممکن است در مواردی تفتیش فراتر از پرسش باشد و مأموران دولتی لباس و وسایل همراه فردی را بازرسی کنند یا با درآوردن لباس مشخصات بدنی فرد را بازرسی کنند یا درون جسم افراد را تفتیش کنند، اقداماتی است که با حق حریم جسمانی افراد تعارض دارد.

در مورد حق حریم جسمانی افراد پنج احتمال به اجمال اشاره می‌شود.

الف) تفتیش عقیده: افکار، باورها و قصدهای هر کس شکل دهنده همه وجود معنوی و شخصیت انسانی اوست که از تجاوز دیگران باید جلوگیری کرد. یعنی نباید برای به دست آوردن اطلاعات اجباری اعمال شود. این ممنوعیت در اصل ۲۳ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به صراحت بیان شده است.

ب) توقیف و تفتیش افراد: آزادی رفت و آمد به حریم خصوصی مربوط می‌شود و زمانی

۱. فرمان ۸ ماده‌ای امام خمینی (ره)، ۱۳۶۱/۹/۲۴.

تفتیش محرز می‌شود که دولت به صورت غیرقانونی وارد امور خصوصی شود.

ج) بازرسی و تفتیش داخلی بدن: در مواردی ممکن است براساس برخی امارات و قرائن ظن قوی برای مقامات قضایی یا ضابطان دادگستری به وجود آید که دلایل جرم در داخل بدن قرار دارد. مانند مصرف‌کنندگان، فروشندگان و قاچاقچیان مواد مخدر که یافتن ادله جرم با تفتیش بدنی صورت می‌گیرد. البته این تفتیش که به قصد به دست آوردن ادله جرم انجام می‌گیرد، از موارد تعرض به حریم جسمانی محسوب نمی‌شود.

د) تشخیص هویت از طریق مشخصات جسمی: این تشخیص درصدد مشخص کردن هویت فرد براساس اوصاف روانی و رفتاری از طریق انگشت‌نگاری، تصویربرداری از شبکیه و رنگ چشم، دست‌نگاری، صدانگاری و تصاویر دیجیتالی صورت می‌گیرد.

ه) استفاده از کارت‌های تشخیص هویت: این کارت‌ها ممکن است به صورت رسمی، اجباری و ملی باشد که برای اهدافی از آن استفاده می‌کنند. این سیستم تشخیص هویت، کارکردهای مختلفی دارد که در برخی کشورها مانند فیلیپین، مجارستان، پرتغال با ایرادهای قانون اساسی مواجه شده است.^۱

حریم خصوصی محل کار

در همه کشورهای جهان مرسوم است که کارفرمایان در بخش‌های خصوصی و دولتی، اطلاعاتی را در زمینه‌های مختلف مانند تخصص، مسائل بهداشتی، روانی، خانوادگی، حسن یا سوءسابقه از افراد جمع‌آوری می‌کنند که پس از مشغول شدن فرد به دلایل گوناگون استفاده شود. مانند جلوگیری از سرقت، تخریب اموال در محل کار، سوءاستفاده از اموال، تأمین امنیت، تأمین بهداشت، نظارت بر کار. بدیهی است که کارفرمایان باید از این اطلاعات فقط برای مقاصد مشروع و قانونی استفاده کنند. بنابراین لزوم وجود قوانینی برای پرهیز از سوءاستفاده و حمایت از حریم خصوصی محل کار اجتناب‌ناپذیر است.

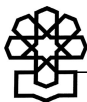
براساس مصوبه مجمع تشخیص مصلحت نظام، مراجع رسیدگی‌کننده به تعزیرات حکومتی رأساً حق ورود به منازل مسکونی اشخاص را ندارند.^۲ برای ورود به محل‌های محصور (مثلاً محل‌های محصور) که در آن بناهای غیرمجاز انجام می‌شود) اجازه دادستان لازم است.^۳

امام خمینی (ره) با توجه به حفظ و صیانت از حریم خصوصی منزل و محل کار در بند «۶»

۱. باقر انصاری، حقوق حریم خصوصی، ص ۲۰۰.

۲. نظریه مشورتی شماره ۷/۶۳۷۶-۷/۲۳-۱۳۶۳/۹/۲۳-۱.ح.ق.

۳. نظریه مشورتی شماره ۷/۱۲۹۶۵-۷/۱۶-۱۲/۱۶-۱۳۷۱/۱۲/۱۶.ح.ق.

فرمان هشت ماده‌ای تصریح کردند: «هیچ‌کس حق ندارد به خانه یا مغازه یا محل کار شخصی کسی بدون اذن صاحب آنها وارد شود».^۱

رویکرد به این موضوع در ایران ریشه تاریخی دارد و در اصل ۲۵ قانون مشروطه درباره حریم خصوصی افراد در محل کار مباحثی طرح شده است.^۲ در ماده (۲۳)، (۲۴) اعلامیه جهانی حقوق بشر انتخاب آزاد کار، شرایط منصفانه، رضایت‌بخشی و برخورداری از حق استراحت، فراغت و تفریح مدنظر قرار گرفته است. همه این موارد بیانی است که احیای حریم خصوصی به کمک تقنین امری لازم است تا حمایت قانونی از آن انجام شود.^۳

حریم خصوصی اطلاعاتی

این حریم به دو بخش اطلاعات شخصی و فعالیت‌های رسانه‌ای تقسیم می‌شود. حریم خصوصی اطلاعات شامل حق اولیه افراد در محرمانه ماندن اطلاعات مربوط به شخصیت، وضعیت زندگی خانوادگی، عادات، بیماری‌های جسمی، مسائل مالی و مسائلی همانند اینهاست. اطلاعات شخصی حساس فرد، مجموعه‌ای از وضعیت زندگی، اعتقادات مذهبی و سیاسی و عضویت در تشکرها و احزاب مختلف، نژاد، قبیله و ... است.

در لایحه حریم خصوصی به‌نحوی به این مسئله توجه شده و نکاتی در این زمینه هرچند ناتمام بیان شده است.

۱. مشخص کردن صلاحیت مؤسسات عمومی و خصوصی ارائه‌دهنده خدمات عمومی در جمع‌آوری اطلاعات شخصی افراد جامعه،
۲. روش‌ها و منابع جمع‌آوری اطلاعات شخصی و چگونگی نگهداری اطلاعات در مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات عمومی،
۳. چگونگی دسترسی اشخاص به اطلاعات راجع به خود و در صورت لزوم ارائه توضیحات درباره آنها،
۴. صلاحیت مؤسسات مذکور در استفاده از اطلاعات شخصی و انتقال این اطلاعات به سایر بخش‌ها.

۵. پیش‌بینی احکام خاص درباره اطلاعات شخصی و حساس افراد.^۴

ضمانت اجرایی حریم خصوصی در ماده (۶۰۴)، (۶۴۸) قانون مجازات اسلامی آمده که چنانچه

۱. فرمان هشت ماده‌ای، بند «۶»، امام خمینی (ره).

۲. قانون مشروطه، اصل ۲۵.

۳. اعلامیه جهانی حقوق بشر، مواد (۲۳)، (۲۴).

۴. لایحه حریم خصوصی، فصل پنجم، بند «۲»، مواد (۷۹) تا (۹۲).

کسانی نوشته‌ها، اوراق و اسنادی که به آنان سپرده شده و افشا کنند به ۳ ماه تا یک‌سال حبس و جبران خسرات وارده و جزای نقدی محکوم می‌شوند.^۱

در ماده (۱۹) اعلامیه جهانی حقوق بشر به حق آزادی و بیان در کسب و دریافت و انتشار اطلاعات و افکار بدون ملاحظه مرزی تصریح شده است.^۲ در ماده (۱) سند بین‌المللی «دستورالعمل شورای اروپا در حمایت از داده‌های شخصی» به حمایت از حقوق بنیادین و آزادی‌های اشخاص حقیقی تأکید شده و حمایت از داده‌ها را حمایت از حقوق بشر دانسته است. در بند «الف» ماده (۲) همین دستورالعمل آمده که داده شخص شامل هرگونه اطلاعات راجع به یک شخص یا هویت مشخص یا قابل شناسایی است.^۳

حریم خصوصی در فعالیت‌های رسانه‌های رسانه‌ای نکته‌ای حائز اهمیت است. این مفهوم از حریم خصوصی از طرفی تناسب میان حریم خصوصی افراد در برابر رسانه‌ها و از طرف دیگر مسئولیت و رسالت رسانه‌ها برای آزادی بیان و انتشار و افشای اطلاعات در جامعه است. البته هدف رسانه‌ها در ارائه، انتشار و افشای اطلاعات برای آگاهی مردم از واقعیت‌های جامعه است که به آنان در نفع عمومی و در امر حکومت کمک می‌کند.

از طرفی مأموریت رسانه‌ها انتشار و افشای اطلاعات است که ممکن است مشکلاتی را برای حریم خصوصی به وجود آورد. ماده (۱۹) میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی شامل آزادی بیان، آزادی جست‌وجو، دریافت و انتشار و افشای انواع اطلاعات و عقاید می‌شود. در بند «۳» این میثاق که روزنامه‌نگاران باید حریم خصوصی افراد را رعایت کنند و در این باره محدودیت‌هایی دارند.^۴

در اصل ۲۰ قانون اساسی مشروطه اشاره شده که عامه مطبوعات غیر از کتب ضلال و مواد مضره به دین مبین، آزادند و ممیزی در آنها ممنوع است. یعنی زمانی نویسنده یا ناشر مجازات می‌شود که ضرری را به حریم فرد یا جامعه وارد کند.^۵

مباحث حریم خصوصی در اولین قانون مطبوعات ایران که مصوب نخستین دوره مجلس شورای ملی است، در فصول مربوط به «تقصیرات نسبت به افراد» در مواد (۳۴)، (۳۷)، (۳۸) و (۳۹) بیان شده است که در دوره انقلاب اسلامی هم در طرح قانون مطبوعات مصوب مرداد ۱۳۵۸

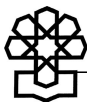
۱. قانون مجازات اسلامی، مواد (۶۰۴، ۶۴۸).

۲. اعلامیه جهانی حقوق بشر، ماده (۱۹).

۳. دستورالعمل شورای اروپا در حمایت از داده‌های شخصی، مواد (۱ و ۲).

۴. میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، بند «۳» ماده (۱۹).

۵. قانون اساسی مشروطه، اصل ۲۰.

شورای انقلاب اسلامی در مواد (۲۴) و (۲۵) به آن اشاره شده است.^۱ در ماده (۳۱) قانون مطبوعات مصوب اسفند ۱۳۶۴ و اصلاحیه آن در سال ۱۳۷۹ درباره هتک حرمت افراد در مطبوعات و مسئولیت قانونی آن اظهاراتی روشن بیان شده است.^۲ در ماده (۲۵) قانون مطبوعات تهدید به افشای اسرار شخصی افراد از سوی مطبوعات جرم به‌شمار آمده: «انتشار مطالبی که مشتمل بر تهدید به هتک شرف یا حیثیت یا افشای اسرار شخصی باشد، ممنوع است و مدیر مسئول به محاکم قضایی معرفی و با وی طبق قانون تعزیرات رفتار خواهد شد».^۳

تردیدی وجود ندارد که آزادی جست‌وجو، اشاعه، گسترش و دریافت اطلاعات در مواردی با حریم خصوصی افراد تعارض یا سازش پیدا می‌کند. این سازش ممکن است با ترجیح آزادی جست‌وجو، اشاعه و دریافت اطلاعات صورت گیرد و شاید با تقدم حریم خصوصی همراه شود با این بیان به مواردی اشاره می‌شود.

۱. حریم خصوصی قربانیان جرائم و مصائب،
۲. حریم خصوصی اشخاص مصیبت‌زده یا عزاداران،
۳. حریم خصوصی در مراسم تشییع و تدفین،
۴. حریم خصوصی به‌هنگام ضبط دعوا و شهود در رسیدگی‌های قضایی،
۵. حریم خصوصی و سوابق کیفری گذشته افراد،
۶. حریم خصوصی به‌هنگام ضبط وقایع در بیمارستان‌ها،
۷. حریم خصوصی و مصاحبه‌های کمینی،
۸. حریم خصوصی و جمع‌آوری اطلاعات با روش‌های پنهانی،
۹. حریم خصوصی و جمع‌آوری اطلاعات با روش‌های متقلبانه،
۱۰. افشای وقایع خصوصی که قبلاً علنی شده باشد،
۱۱. حریم خصوصی و حق تصویر افراد،
۱۲. افشای جرائم واجد حیثیت افراد،
۱۳. افشای رفتارهای خلاف قانون و غیراخلاقی،
۱۴. افشای ریاکاری‌های عمومی،
۱۵. افشای آلودگی زیست‌محیطی و امور خطرناک برای بهداشت عمومی.^۴

۱. قانون مطبوعات، مصوب مرداد ۱۳۵۸، مواد (۲۴) و (۲۵)

۲. قانون مطبوعات مصوب، اسفند ۱۳۶۴ و اصلاحیه ۱۳۷۹، ماده (۳۱).

۳. قانون مطبوعات، ماده (۲۵).

۴. باقر انصاری، حقوق حریم خصوصی، صص ۲۳۱ و ۲۳۲.

در لایحه حریم خصوصی مواردی از نقض حریم خصوصی مانند افشای امور خصوصی در رسانه‌های همگانی، انتشار نامه، تصویر، محل سکونت، محل کار افراد، جزئیات زندگی قربانیان جرائم و حوادث غیرمترقبه، ورود رسانه‌های همگانی به جلسات غیرعلنی، کسب اطلاعات از طریق تهدید و زور و افرادی که خود را در معرض انتخاب افراد برای کسب یک سمت عمومی قرار دهند و چگونگی ضبط و پخش برنامه‌ها از طریق دوربین مخفی ... بیان شده است.

حریم خصوصی ارتباطات

حریم ارتباطات به دو بخش محدود و معین و نامحدود و نامعین است. ارتباطات نامعین، جمعی و عمومی است و ارتباط محدود و معین خصوصی نامیده می‌شود.

در ارتباط جمعی، پیام عموم را مخاطب قرار می‌دهد که برای هر شخصی قابل استفاده است. در ارتباط خصوصی، پیام تابع اصل محرمانگی است و کسی نباید پیام را رهگیری کند یا درصدد افشا و اشاعه آن برآید.

بنابراین ارتباطات خصوصی در شکل‌های مختلفی مانند نامه‌های پستی، تلفن، تلکس، فکس، بی‌سیم و وسایل رادیویی و... اینترنت برقرار می‌شود. این ارتباطات در سه بخش پستی، تلفنی و اینترنتی بررسی می‌شود.

الف) ارتباطات پستی

در رابطه با ارتباطات پستی، اساسنامه سازمان بین‌المللی اتحادیه جهانی پست و اصلاحیه آن مهم‌ترین قواعد را برای حفظ و حمایت از حریم خصوصی وضع کرده است که تمامی کشورهای جهان، عضو آن هستند. این اتحادیه فقط در مواردی مشخص باز کردن و تفتیش نامه‌ها و کالاهای افراد را برای کشف مواد مخدر و مواد روان‌گردان، مواد منفجره و خطرناک، حیوانات زنده، مواد یا مطالب خلاف عفت و غیراخلاقی، مواد یا مطالبی که در کشورهای مقصد ورود و توزیع آن ممنوع باشد، مجاز دانسته است.

در نظام حقوقی ایران نیز قوانین مختلفی درباره امور ارتباطات پستی وجود دارد. مانند قانون مجازات اسلامی، قانون صادرات و واردات، قانون تشکیلات شرکت پست جمهوری اسلامی ایران که مهم‌ترین قوانین درباره مصونیت مراسلات پستی به‌شمار می‌آیند.

برای تجمیع حقوق مؤسسات پستی، منافع عمومی و ملی یک کشور، باید ظن قوی برای مقامات قضایی صالح یا امنیتی مبنی بر باز کردن، ضبط و بازرسی یا توقیف و معدوم کردن و تفتیش نامه‌ها و دیگر مرسولات پستی وجود داشته باشد که انجام این کار باید با دستور قضایی و حضور صاحب محموله باشد و در صورت تخطی از مسئولیت مدنی با توجه به شرایط و امکانات خاطی و

دفعات و مراتب جرم، طبق ماده (۶۴) قانون تعزیرات^۱ و ماده (۱۶) قانون تشکیل شرکت پست جمهوری اسلامی ایران، فرد خاطی مجازات می‌شود.^۲

یعنی بنابه مقررات اتحادیه جهانی پست و مقررات داخلی به صورت یک قاعده کلی، باز کردن، ضبط، بازرسی، تفتیش نامه‌ها و دیگر مرسولات ممنوع است، جز اینکه طبق قانون برای بازرسی مرسولات پستی یا باید صاحب آن حضور داشته باشد یا از او اجازه گرفته شود یا اینکه مقامات امنیتی و قضایی دستور لازم در این رابطه صادر کنند. با این بیان طبق اصل ۲۲ قانون اساسی مشروطه همه مراسلات پستی محفوظ و از ضبط و کشف مصونند، جز اینکه قانون مواردی را استثنا کند.^۳

ب) ارتباط از راه دور

این بخش شامل تلفن، تلگراف، فکس ... و ارتباطات کلامی از راه دور می‌شود. در این رابطه، اساسنامه ارتباطات اتحادیه بین‌المللی ارتباطات از راه دور مهم‌ترین قانون بین‌المللی در خط‌مشی‌های موازین بین‌المللی است.

در ماده (۳۴) اساسنامه اتحادیه جهانی پست آمده که به اعضای اتحادیه در صورتی اجازه قطع ارتباطات شخصی از راه دور داده می‌شود که ارسال هر نوع اطلاعات، با امنیت ملی کشور، نظم عمومی و عفت عمومی در تعارض باشد. در نظام حقوقی ایران، قانون مجازات اسلامی، آیین دادرسی کیفری، قانون تشکیل شرکت مخابرات احکام مشابهی در این زمینه وجود دارد.^۴

در ماده (۵۸۲) قانون مجازات اسلامی تصریح شده که «هر یک از مستخدمین و مأموران دولتی، مراسلات یا مخابرات یا مکالمات تلفنی اشخاص را در غیرمواردی که قانون اجازه داده حسب مورد مفتوح یا توقیف یا معدوم یا بازرسی یا ضبط یا استراق سمع کند یا بدون اجازه صاحب آنها مطالب آنها را افشا کند، به حبس از ۱ سال تا ۲ سال یا جزای نقدی از ۶ تا ۱۸ میلیون ریال محکوم خواهد شد».^۵

در ماده (۶۴۱) قانون مجازات اسلامی گفته شده «چنانچه کسی به وسیله تلفن یا دستگاه‌های مخابراتی دیگر مزاحمتی برای اشخاص ایجاد کند، علاوه بر اجرای مقررات خاص شرکت مخابرات به حبس از ۱ تا ۶ ماه محکوم خواهد شد»^۶ یا در ماده (۱۰۴) قانون آیین دادرسی آمده «تفتیش و

۱. قانون تعزیرات، ماده (۶۴).

۲. قانون تشکیل شرکت پست جمهوری اسلامی ایران، ماده (۱۶).

۳. قانون اساسی مشروطه، اصل ۲۲.

۴. اساسنامه اتحادیه جهانی پست، ماده (۳۴).

۵. قانون مجازات اسلامی، ماده (۵۸۲).

۶. همان، ماده (۶۴۱).

بازرسی مراسلات پستی، مخابراتی، صوتی و تصویری فقط بنا به تصمیم قاضی مجاز است».^۱ در ماده (۲۳) قانون اساسی مشروطه، افشا یا توقیف مخابرات تلگرافی فقط در مواردی که قانون معین کرده مجاز است.^۲

ج) حریم خصوصی ارتباطات اینترنتی

با گسترش استفاده از رایانه در کشور و به وجود آمدن شبکه گسترده‌ای از داده‌ها و ذخیره آنها در رایانه‌ها برای تولید، نگهداری و انتقال آنها، نگرانی‌هایی وجود دارد که شاید این داده‌ها در اختیار دیگران قرار گیرد. از این رو در سال ۱۳۸۰ شورای عالی انقلاب فرهنگی طبق سیاست‌های کلی شبکه‌های اطلاع‌رسانی رایانه‌ای مقررات و ضوابطی را برای آنها تصویب کرده است.^۳

فصل ۶ مواد (۱۰۳) تا (۱۱۰) لایحه حریم خصوصی به این موضوع پرداخته که شامل شنود، ضبط، ذخیره، ارتباطات اینترنتی، موارد مجاز و غیرمجاز کنترل، وظایف دایرکنندگان ارتباطات اینترنتی، ارسال پیام‌های ناخواسته به آدرس اینترنتی افراد و مزاحمت‌های اینترنتی است.^۴

فصل چهارم - حریم خصوصی در سنت نبوی

از نظر اسلام خداوند انسان را موجودی شریف و ارزشمند قرار داده و مزایایی به او بخشیده که دیگر موجودات از آن محرومند.^۵ یکی از این امتیازات، آزادی توأم با مسئولیت‌پذیری است که انسان به موجب آن سرنوشت خود را رقم زده و نتیجه کار نیک و بد خود را می‌بیند.^۶

آزادی ودیعه‌ای از جانب خداوند متعال است که انسان باید در قبال این ودیعه رضای خداوند را جلب کند. زیرا خدا مالک حقیقی انسان است^۷ و انسان به سوی او بازمی‌گردد.^۸ خدا روح خود را به اشرف آفریده‌ها دمیده^۹ و او باید رضای حق و لقای او که بالاترین ارزش‌هاست را جلب کند.^{۱۰}

آفریدگار جهان در حدود اختیاراتی که به انسان داده، او را به انجام کارها ملزم نکرده و

۱. قانون آیین‌دادرسی، ماده (۱۰۴).

۲. قانون اساسی مشروطه، ماده (۲۳).

۳. باقر انصاری، حقوق حریم خصوصی، ص ۳۰۶.

۴. لایحه حریم خصوصی، فصل ۶، مواد (۱۰۳) تا (۱۱۰).

۵. سوره اسراء، آیه ۷۰.

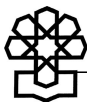
۶. سوره جاثیه، آیه ۱۵.

۷. سوره ناس، آیه ۳.

۸. سوره بقره، آیه ۱۵۷.

۹. سوره ص، آیه ۷۳.

۱۰. سوره توبه، آیه ۷۳.

به وسیله امر و نهی، ارشاد، بیان عاقبت و بدون نفی آزادی، او را تحت انضباط خود قرار داده است.^۱ خدا به انسان عقل و منطق بخشیده که به صورت فطری در آنان وجود دارد تا به حل و فصل امور زندگی خود بپردازد و گرنه تفاوتی با حیوانات ندارد.^۲

در حقوق اسلامی، حریم خصوصی نسبت به نظام‌های دیگر از قدمت بیشتری برخوردار است. نگرش دولت اسلامی در رابطه با حریم خصوصی نسبت به نظام‌های سیاسی دیگر از دو جهت متفاوت است که عبارتند از:

۱. مبانی اعتقادی، اخلاقی و حقوقی اسلام ریشه در جهان‌بینی توحیدی و الهی دارد که فرد فرد انسان‌ها در این منطق دارای کرامت انسانی هستند.

۲. در اسلام به صورت اصل اولی، حاکمان حق ورود به حریم خصوصی افراد را به عنوان یک اصل حقوقی، معنوی و اعتقادی ندارند. اگر کسی به حریم خصوصی فردی تجاوز کند، مجازات دنیوی و اخروی در پی دارد. با این بیان در نظام اسلامی، امکان تأمین حقوق و حفظ حریم خصوصی شهروندان بهتر از دیگر نظام‌ها میسر است. در این نظام شهروندان از کرامت بیشتری برخوردارند.

در آیات قرآن و سیره پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار (ع) بر توجه به حریم خصوصی افراد تأکید بسیار شده و از منظر اخلاق اسلامی تجاوز به حریم خصوصی افراد گناه و مستوجب عقوبت اخروی است. در اسلام به صورت یک قاعده کلی و جامع به حریم خصوصی منازل، ارتباطات امور، امور خصوصی، افکار و عقاید شخصی ... پافشاری شده است.

ممنوعیت تجسس، تحسس^۳ و تفتیش

در کتاب الهی - قرآن کریم - به ممنوعیت تجسس، تحسس و تفتیش اشاره شده است. در این کتاب آمده کسانی که اهل ایمانند باید از بسیاری پندارها در حق یکدیگر اجتناب کنند که برخی از ظن‌ها و پندارها گناه است. همچنین هرگز از حال درونی یکدیگر تجسس نکنید و به غیبت یکدیگر نپردازید.^۴

علامه طباطبایی در تفسیر این آیه گفته که اهل ایمان نباید دنبال عیوب مسلمانان را بگیرند یعنی اهل ایمان نباید در این مقام برآیند که اموری را که صاحبانش می‌خواهند پوشیده بماند، فاش سازد.^۵ نکته قابل توجه تفاوت غیبت با تجسس است. از نظر علامه طباطبایی غیبت، آشکار ساختن عیب

۱. سوره انسان، آیه ۳.

۲. سوره اعراف، آیه ۱۵۷.

۳. تحسس، دنبال خبرگشتن و مطلع شدن از اخبار دیگران برای خود بی‌آنکه کنتمانی در کار باشد و چیزی که انسان با بعضی حواس خود درک کند. قرطبی، ج ۱۶، ص ۳۴، ۱۴۰۵ هـ.ق.

۴. سوره حجرات، آیه ۱۲.

۵. محمدحسین طباطبایی، المیزان، ج ۱۸، ص ۴۸۳.

مسلمانی برای دیگران است، چه عیب را دیده یا شنیده باشیم. تجسس، آگاهی پیدا کردن از عیب دیگران به وسیله چیزی است. در هر دو مورد عیب‌جویی مشترک است که عیب پوشیده شده شخصی آشکار می‌شود. در تجسس، عیبی برای خود ما معلوم می‌شود و در غیبت برای دیگران چنین خصوصیتی هویدا می‌شود.^۱

از پیامبر اسلام (ص) روایات متعددی در مورد ممنوعیت تجسس و تفتیش در مورد امور دیگران نقل شده است. پیامبر فرمودند: ای گروهی که به زبان اسلام آوردید و ایمان در قلب شما جای نگرفته است از مسلمان بدگویی نکنید و در جست‌وجوی عیب‌های آنان مباشید؛ چرا که هر کسی در پی کاستی‌های آنان برآید، خداوند در جست‌وجوی عیوب او خواهد بود و آنکه خدا با او چنین کند، رسوایش خواهد ساخت، هر چند درون خانه‌اش باشد.^۲

امام علی (ع) در نامه خود به مالک اشتر، تجسس حاکم را از احوال مردم منع کرد و حاکم را به پوشاندن عیوب مردم و دوری جستن از افرادی که عیوب دیگران را آشکار می‌سازند توصیه نموده است.^۳

ممنوعیت سوءظن

قرآن کریم مردم را از سوءظن نسبت به دیگران برحذر داشته است. خداوند در قرآن فرموده: «ای اهل ایمان از بسیار پندارها در حق یکدیگر اجتناب کنید که برخی ظن و پندارها گناه است و نیز هرگز از حال درونی هم تجسس نکنید و غیبت یکدیگر روا مدارید. آیا شما دوست دارید گوشت برادر مرده خود را بخورید؟ البته کراهت و نفرت از آن دارید و از خدا بترسید و توبه کنید که خدا بسیار توبه‌پذیر و مهربان است».^۴

پیامبر (ص) مردم را از سوءظن برحذر داشته است. پیامبر فرموده که اهل ایمان باید از سوءظن که دروغ‌ترین سخن‌هاست اجتناب کنند و از تجسس و تجسس‌دوری جویند.^۵ در بیانی دیگر فرموده: خداوند متعال، جان و مال مسلمانان را محترم ساخته و از سوءظن به او منع کرده است.^۶

پیامبر (ص) در منع سوءظن فرموده: «کسانی که به زبان مسلمان شدند و ایمان به قلب آنان سرازیر نشده، غیبت مسلمانان را نکنند و حریم آنان را پیگیری نکنند. کسی که اسرار مسلمانان را

۱. همان، صص ۷-۴۸۵.

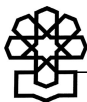
۲. اردبیلی، ۱۴۱۱ هـ. ق، ص ۷۷.

۳. نهج‌البلاغه، ۱۳۷۹، صص ۵۶۸-۵۶۹.

۴. سوره حجرات، آیه ۱۲.

۵. محمد ری‌شهری، میزان الحکمه، ج ۱، ص ۳۹۱.

۶. محمدباقر مجلسی، ج ۷۲، ص ۲۰۱، ۱۴۰۳ هـ.ق.

پیگیری کند، خدا اسرارش را فاش می‌کند و هر که خداوند اسرارش را فاش کند، رسوا خواهد شد، هرچند در استراحتگاه خود باشد»^۱.

پیامبر (ص) در تبیین این موضوع فرموده: «از گمان بپرهیزید که گمان سخن را در گرداب دروغ می‌افکند. از کنجاوی و پاییدن یکدیگر پرهیز کنید و از حال کسی تفتیش نکنید و از یکدیگر تعریف و تمجید نکنید و بدخواه یکدیگر نباشید و کینه یکدیگر را به دل نگیرید و به هم پشت نکنید و برادروار با بندگان خدا زندگی کنید»^۲. یا پیامبر (ص) فرموده: «من برای شکافتن دل‌های مردم مأمور نشدم تا از افکار درونی آنان با خبر شوم»^۳. هر کسی در راه جست‌وجوی عیوب و کشف لغزش‌های برادر خود گام نهد، پای در آتش جهنم گذارده و خداوند عیوب او را بر همگان آشکار خواهد کرد»^۴.

ممنوعیت استراق سمع

در اسلام استراق سمع ممنوع شده و برای کسی که سخنان دیگران را گوش دهد، عقوبت در نظر گرفته شده است. پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «هرکس به گفتار دیگران که تمایلی ندارد گوش دهد، روز قیامت در گوش او سرب گذاخته ریخته می‌شود»^۵. به نظر می‌رسد طرح و بیان چنین عقوبتی برای محفوظ نگه داشتن حریم خصوصی افراد است.

ممنوعیت اشاعه فحشا

ممنوعیت اشاعه فحشا نکته دیگری برای حفظ حریم خصوصی است. در قرآن کریم به این موضوع پرداخته است. «کسانی که دوست دارند در میان اهل ایمان کار فساد را اشاعه و شهرت دهند، برای آنان در دنیا و آخرت عقوبت دردناکی خواهد بود»^۶.

در اسلام هرگونه نشر و اشاعه فساد و زشتی‌ها و قبایح و کمک به توسعه آن مستوجب عقوبت اخروی است. قرآن نظاره کردن ناروا را ناپسند دانسته و به پیامبر فرموده که مردان و زنان با ایمان دید خود را از ناروا بپوشانند»^۷.

پیامبر (ص) در بیانی فرموده: «کسی که در جامعه اشاعه فحشا می‌کند مانند کسی است که آن

۱. کشف‌الاسرار و عده‌الابرار، ج ۹، ص ۶.

۲. ابوبصیر، حکم الجاسوس، صص ۲-۳.

۳. محمد ری شهری، میزان‌الحکمه، ج ۱، ص ۳۹۱.

۴. خرازی، سید محسن، فی‌التجسس و التفتیش، صص ۵-۲۶.

۵. ابوبصیر عبدالمنعم، همان، ص ۳.

۶. سوره نور، آیه ۱۹.

۷. سوره نور، آیه ۲۰-۳۱.

را به وجود آورده است».^۱ کسی که به فحشا دامن بزند، در کرامت انسانی خللی به وجود آورده و به همین علت اشاعه فحشا در اسلام منع شده است.

ممنوعیت ورود به منازل

شاخص‌ترین نقص حریم خصوصی افراد، ورود به منازل آنان است. در اسلام با توجه به این شاخص، به صراحت ورود به منازل افراد بدون اجازه آنان منع شده است.

قرآن کریم عینی‌ترین نقص حریم خصوصی افراد را ورود به خانه آنان دانسته است. این نکته به این دلیل در زندگی امروزی اهمیت پیدا کرده که منزل تنها جایی برای انسان است که او عاری از قیود زندگی اجتماعی، در محیطی آرام استراحت کند و از مزاحمت دیگران در امان باشد.^۲

در سوره نور درباره لزوم اجازه گرفتن مؤدبانه در ورود به خانه افراد تأکید شده است. خداوند فرموده: «افراد با ایمان در خانه‌ای که با صاحب آن انس ندارند وارد نشوند و همین که اجازه گرفتند وارد شوند. نخست به اهل خانه سلام کنند و اگر کسی را در خانه نیافتند باز وارد نشوند تا با اجازه وارد شوند. اگر به خانه‌ای وارد شدند و گفتند برگردید، باز گردند که این شیوه برای تزکیه و پاکی بهتر است و خدا بر هر چه انجام می‌دهید داناست».^۳

در تفسیر این آیات آیت‌الله مکارم شیرازی گفته: نحوه ورود به خانه باید مؤدبانه، دوستانه، بدون خشونت و با سلام گفتن باشد که پیام‌آور محبت و دوستی است.^۴ یعنی شیوه ورود به منازل افراد باید با احترام همراه باشد تا برای اهل خانه آزارنده و ملال‌آور نباشد. در بیانی دیگر چگونگی ورود افراد به خانه‌های دیگران باید طلب انس، الفت و آرامش و بدون اکراه صاحبخانه و تهدید و اجبار یا فریب ... باشد.^۵ لزوم اجازه گرفتن در ورود به خانه تا آنجاست که کسی از پیامبر (ص) سؤال کرد آیا از مادرم برای ورود به خانه باید اجازه بگیرم؟ پیامبر فرمودند: آری. سپس گفت او به جز من خادمی ندارد و باید از او اجازه بگیرم. پیامبر فرمود: آیا دوست داری او را عریان ببینی؟ جواب داد: خیر: پیامبر فرمود: پس اجازه بگیر.^۶

۱. امام خمینی (ره)، المکاسب المحرمه، المجلد الاول، ص ۲۹۴.

۲. تفسیر سوره نور، ج ۱۴، ص ۴۲۹.

۳. سوره نور، آیه ۲۷، ۲۸، ۲۹ و ۳۰.

۴. ناصر، مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۱۴، ص ۴۲۷.

۵. تفسیر میبیدی، ج ۶، ص ۵۰۹.

۶. تفسیر مجمع البیان، ج ۱۷، ص ۱۲۲.

ممنوعیت استراق بصر

مشاهده کردن هر چیزی که به صورت نوعی یا شخصی در قلمرو حریم خصوصی قرار می‌گیرد، ممنوع است. در اسلام به مواردی از این نوع توجه ویژه شده و پیامبر (ص) صریحاً از آن منع کرده است. پیامبر (ص) فرمودند: «من رای عورة فسترها کمین احیا مؤودة»^۱

در این باره علامه حلی گفته: اگر شخصی بدون اجازه صاحب‌خانه وارد منزل او شود و سگ صاحب‌خانه او را گاز بگیرد، ضمانتی برعهده صاحب‌خانه نخواهد بود.^۲ این حکم بیانگر اهمیت حریم منزل و حریم خصوصی در اسلام است که می‌تواند سرمشتق مناسبی برای قانون‌گذاری در حریم خصوصی محسوب شود.

در قرآن دسترسی به حریم خصوصی افراد از راه‌های غیرمعارف زشت شمره شده است. خداوند فرموده: «ورود به خانه‌ها از طریق پشت‌بام نیکو نیست و پارسایی پیشه کنید و از درها وارد خانه شوید و از خدا بترسید تا رستگار شوید».^۳ در تفسیر نمونه در شأن و نزول این آیه آمده که یکی از عادات و رسوم خرافی جاهلیت درباره حج این بود که آنان پس از محرم شدن از در ورودی و معمولی خانه وارد نمی‌شدند و از پشت‌بام وارد می‌شدند.^۴

در اسلام توجه خاصی به حریم خصوصی شده که احیای آنها به تعمیق قانون‌گذاری در حریم خصوصی منجر می‌شود. در اسلام لزوم حفظ حریم خصوصی و محفوظ ماندن خانه تا جایی اهمیت دارد که منافقان در جنگ‌ها از این مسئله سوءاستفاده می‌کردند و به پیامبر (ص) می‌گفتند خانه‌هایشان بدون حفاظ است و زنان، فرزندان و خانه‌شان در امان نیست و پیامبر (ص) برای حفظ حریم خصوصی دستور می‌دادند که آنان جهاد را ترک کنند.^۵

ممنوعیت از نیمه و غیبت

نیمه بیانی است که با زبان یا مکتوب و... در حق کسی گفته می‌شود. این امر به‌نحوی متضمن بیان عیب یا نقص دیگری است که او را ناراحت می‌کند. شهید ثانی گفته: حقیقت نیمه افشا و هتک سری است که دارنده آن افشای آن را بر دیگران شایسته نمی‌داند.^۶ در بیانی دیگر غیبت شدید و زشت‌تر

۱. سجستانی، سنن ابی داود، ص ۴۵۴.

۲. علامه حلی، المختصر النافع، ص ۲۹۸.

۳. سوره بقره، آیه ۱۸۹.

۴. ناصر مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۲، ص ۷.

۵. همان، ج ۱۷، ص ۲۲۸.

۶. شهید ثانی، رسائل، بی‌تا، ص ۳۰۶.

از نیمه است.^۱

پیامبر (ص) به ابوذر وصیت فرمودند: «ای اباذر! از غیبت بر حذر باش که همانا غیبت شدیدتر از زناست. اباذر می‌گوید پرسیدم چرا؟ پیامبر فرمود: زیرا شخص زناکار چه بسا ممکن است توبه کند و توبه او نیز مقبول حق قرار گیرد، اما غیبت بخشیده نمی‌شود، جز آنکه کسی که از او غیبت شده، ببخشد. اباذر می‌گوید پرسیدم ای پیامبر غیبت چیست؟ پاسخ دادند: که شما پشت سر برادر خود حرفی بزنی که او خوشش نمی‌آید. گفتم حتی اگر حرف حقیقت داشته باشد؟ فرمودند: بدان که اگر شخصی را به‌گونه‌ای یاد کنی که در مورد او صدق می‌کند، مرتکب غیبت شده‌ای، اما اگر آنچه گفته‌ای در مورد او صادق نباشد، مرتکب بهتان شده‌ای».^۲

پیامبر (ص) با تبیین حریم خصوصی، جایگاه حریم خصوصی را در حوزه غیبت و بهتان روشن کردند. تأکید اسلام برای دوری از غیبت و بهتان به دلیل حفظ حریم خصوصی است. در این مفهوم، حریم خصوصی توسعه یافته و شامل اموری روحی نیز می‌شود.

ممنوعیت خیانت در امانت

در اسلام بر وفای به عهد و برگردان امانت مردم به آنها تأکید شده است. در قرآن و سنت تأکید بسیاری شده که افراد در هر مقام باید نگاهداری امین برای امانات مردم باشند. البته تفاوتی ندارد که امانات به صورت شیء یا اطلاعاتی باشد که افراد کسب می‌کنند. در هر حال همه باید نگاهداری امین باشند و حق افشای آن را ندارند و ضامن هستند.

در اسلام ضمن اینکه همه از افشای حریم خصوصی منع شده‌اند، موارد استثنایی نیز دیده شده است. موارد استثنا برای نقض حریم خصوصی به دلیل ضرورت‌های اجتماعی است مانند امر به معروف، جاسوسی در زمان جنگ یا جمع‌آوری ادله برای اثبات و جلوگیری از پامال شدن حقوق دیگران که تمامی آنها محدودیت‌های ویژه دارند.

فصل پنجم - حریم خصوصی در حکومت علوی

حریم خصوصی تأکیدی بر استقلال فرد و حق حیات فرد در کنار حیات اجتماع است. انسان در هر یک از دو حیات به صورت متناظر متحول می‌شود و اگر یکی از مدار بیرون رود، دیگری از قابلیت می‌افتد. در حکومت علوی به هر دو حیات توجه ویژه شده و آنها را در تناظر یکدیگر دیده است. در این

۱. همان، ص ۳۰۴.

۲. حرعاملی، وسائل الشیعه، جزء ۱۲، ص ۲۸۱.

حکومت، ایمان، رفتار و کارکردهای فردی مبنای تصمیم‌گیری برای پاداش و عقوبت است. امام علی (ع) در گفتار و کردار تأکید بر آزادمنشی و آزادی داشتند تا مردم بیاموزند که به بندگی دیگری گردن ننهند. بندگی فقط برای خداوند پسندیده است و جز او در شمار نادیده گرفتن حریم خصوصی است.^۱

در اسلام رازداری و سرپوش نهادن بر اسرار مردم و عیوب انسان‌ها از وظایف حاکم اسلامی و از اصول اولیه حیات انسان‌ساز است. امام علی (ع) برای بیان این اصل اسلامی به مالک اشتر در رازداری و سرپوش گذاشتن بر خطاها و عیوب مردم تحت حکومت او دستور داده است.^۲

ممنوعیت تجسس

امام علی (ع) در دستور حکومتی، تجسس حاکم در احوال مردم را منع کرده و پوشاندن عیوب مردم و دوری جستن از افرادی که عیوب دیگران را آشکار می‌کنند به مالک توصیه فرموده‌اند. «دورترین و مبعوض‌ترین مردم نزد تو باید کسی باشد که پیوسته در صدد افشای عیوب مردم است. در مردم لغزش‌هایی وجود دارد که حاکم به پوشاندن آنها از هرکس دیگر سزاوارتر است، پس حاکم نباید در جست‌وجوی امور پنهان مردم باشد و وظیفه او پاک کردن ظواهر است و پروردگار بر هر چه از تو نهان است حکم می‌کند. حاکم باید عیب مردم را بپوشاند تا خداوند نیز آنچه را حاکم دوست دارد از مردم مخفی بماند، بپوشاند... و از آنچه در نظر روشن نیست، کناره گیرد. او نباید در تصدیق سخن چین شتاب کند، زیرا سخن چین گرچه در لباس اندر زنده‌نده ظاهر می‌شود، اما خیانتکار است».^۳

امام علی (ع) در وصیت خود به مالک در حفظ حریم خصوصی به چند نکته اشاره کرده، این نکات به قرار زیر است:

۱. عیب‌جویی از مردم موجب غضب حاکم اسلامی می‌شود،
۲. سزاوارترین فرد به پوشاندن لغزش‌های مردم، حاکم است،
۳. وظیفه حاکم، پاک کردن ظواهر است و نباید در جست‌وجوی امور پنهان مردم باشد،
۴. خداوند بر هر آنچه از حاکم نهان است حکم می‌کند،
۵. حاکم تا آنجا که می‌تواند باید عیوب مردم را بپوشاند تا خداوند آنچه را که از مردم دوست دارد مخفی بماند، بپوشاند،

۱. نهج‌البلاغه، نامه ۳۱، بند «۸۷».

۲. فاضل لنکرانی، آیین کشورداری از دیدگاه امام علی (ع)، صص ۱۱۷-۱۱۸.

۳. نهج‌البلاغه، نامه ۵۳.

۶. حاکم باید از آنچه در نظر روشن نیست، کناره‌گیری کند،
۷. در تصدیق سخن چین شتاب نکند، سخن چین هر چند در لباس اندر زدهنده ظاهر می‌شود، اما خیانتکار است.

امام علی (ع) در پاسخ به سؤال همام یکی از صفات مؤمن را چنین می‌فرماید: «مؤمن پرده در نیست و اسرار مردم را افشا نمی‌کند. مؤمن راز نگهدار است و او به نیکی می‌داند که خداوند پوشاننده عیوب مردم است و کسی که به او ایمان آورده باید راز نگهدار مردم باشد»^۱.
از نظر امام علی (ع) حاکم اسلامی مأمور نظارت بر امور شخصی مردم نیست و او باید به ظواهر بسنده کند. افشای امور نهان مردم از حاکم اسلامی پذیرفته نیست و او باید مانند خداوند پوشاننده اسرار و عیوب مردم باشد.

ممنوعیت سوءظن

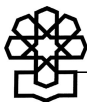
در اسلام حسن‌ظن مدنظر قرار گرفته و سوءظن ممنوع شده است. امام علی (ع) درباره ممنوعیت سوءظن می‌فرماید: دستور برادر دینی باید به شکل نیکو تعبیر شود، جز اینکه خلاف آن اثبات شود. اگر سخن بدی بر زبان او جاری شده و اگر مهملی برای تعبیر آن به خیر پیدا شود، نباید سوءظن برده شود.^۲

در اسلام حسن‌ظن اصالت دارد، جز اینکه خلاف آن اثبات شود. امام علی (ع) گامی فراتر نهاده که سوءظن در صورت امکان به خیر تعبیر شود.

امام علی (ع) این مفهوم را در نامه‌ای به یکی از مأموران جمع‌آوری زکات درباره چگونگی برخورد با مردم به صورت روشن‌تر بیان کرده‌اند: مأمور جمع‌آوری زکات باید با مردم به راه تقوا و ترس از خدا برخورد کند. کسی را از خود نرنجاند و نترساند. با مردم طوری رفتار کند که خوششان آید. به سراغ هر کسی که می‌رود، بدون آنکه به خانه او درآید به آستانه و درگاهش فرود آید. با آرامش و وقار به سمت آنان روان شود. در میان آنان بر پای ایستد و بگوید: ای بندگان خدا، ولی خدا و جانشین پیامبر (ص) مرا برای گرفتن حق خدا از اموال شما فرستاده است. اگر در اموال شما برای خدا حقی وجود دارد، آن را به سوی ولی او بفرستید. پس اگر کسی از آنان گفت: حقی در اموال من نیست، به سوی او باز نگردید و اگر کسی گفت هست، بدون آنکه او را بترسانید یا سخت‌گیری کنید با او همراه شوید و با اجازه او داخل اموال او شوید، چرا که بیشتر آنها از آن اوست و اگر هم داخل شدید، داخل شدن شما مانند اشخاص ستمکار نباشد. نباید چارپایی را رم دهید یا او را بترسانید و به

۱. نهج‌البلاغه، خطبه همام، ۱۹۳.

۲. محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۷۲، ص ۲۰۰.

فریاد بیندازید و صاحب او را پریشان و ناخوش سازید.^۱

امام علی (ع) در این فراز در ابعادی به حوزه حریم خصوصی توجه نموده است. او در مواجهه مأموران حکومتی با مردم به صورت دقیق مفهوم حریم خصوصی را از زوایای مختلف روشن کرده که ابهامی نمانده است. برای او آزادی فرد، جان، مال و حقوق به اندازه‌ای اهمیت دارد که در ستاندن زکات اجازه ترساندن هم به مأموران نمی‌دهد.

ممنوعیت عیب‌جویی

عیب‌جویی نوعی بیماری است که از فرد به جامعه سرایت می‌کند. در اسلام عیب‌جویی به‌کلی مطرود است و نباید به صورت یک فرهنگ در جامعه اسلامی ظاهر شود.

امام علی (ع) فرمودند: جرئت بر عیب‌جویی از مردم، خود گناه بزرگ‌تری است. ای بندگان خدا در گفتن عیب کسی شتاب نکنید، شاید خدایش او را بخشیده باشد ... پس هر کدام از شما که به عیب کسی آگاه است به خاطر آنچه که از عیب خود می‌داند باید از عیب‌جویی دیگران خودداری کند.^۲

امام علی (ع) ورود حکومت به حریم خصوصی مردم را منع کرده است. البته در نظام اسلامی تعیین جاسوس از طرفی برای خبر گرفتن از دشمنان حکومت اسلامی بود که جنبه امنیتی داشت و از طرف دیگر نظارت بر اعمال و رفتار مسئولان حکومتی در جامعه دینی بوده است.^۳

امام علی (ع) در ۱۴ قرن پیش بر لزوم حفظ آزادی‌های فردی و حریم خصوصی افراد در حکومت اسلامی تأکید داشتند، این اندیشه‌ها در دوره معاصر به‌نحوی دیده می‌شود.^۴

امامان دیگر شیعه نیز بر لزوم حفظ حریم خصوصی افراد تأکید داشته‌اند. امام سجاد (ع) در «صحیفه سجادیه» مردم را به رازداری راهنمایی کرده‌اند.^۵ و ورود به قلمرو شخصی دیگران را منع کرده^۶ و بر پوشاندن اسرار مردم تأکید داشته و فرموده‌اند اگر انسانی خلاف این شیوه عمل کند باید از خداوند متعال عذرخواهی کند.^۷

امام صادق (ع) بر حرمت افشای اسرار مردم تأکید داشته‌اند.^۸ امام صادق (ع) فرمودند: در دین

۱. نهج‌البلاغه، نامه ۲۵.

۲. همان، خطبه ۱۴۰.

۳. همان، خطبه‌های ۳۳، ۴۴ و ۴۵.

۴. شارل دو منتسکیو، روح‌القوانین، صص ۳-۳۶۲.

۵. صحیفه سجادیه، دعای ۴۱.

۶. همان، دعای ۲۶.

۷. همان، دعای ۳۸.

۸. اصول کافی، باب الروایة علی المؤمن، حدیث ۲.

مردم تفتیش نکنید که او در این صورت بدون دوست باقی می‌ماند.^۱
امام کاظم (ع) فرموده‌اند که مجالس خصوصی مردم در حکم امانات آنان است.^۲ اگر در
مجلسی چند مؤمن سخن خصوصی با یکدیگر گفته‌اند، آشکار کردن آن درست نیست.^۳

ممنوعیت سب، هجو و قذف

در اسلام از اینکه کسی فردی را به عیب یا نقصی منتسب کند، یا با القاب و عناوین زشتی او را
بنامد، منع شده است. امام جعفر صادق (ع) از پیامبر (ص) نقل فرمودند: که دشنام دادن به مؤمن
فسق به‌شمار می‌آید. در بیان دیگر فرمودند: سب مؤمن، انسان را در آستانه تباهی و هلاکت قرار
می‌دهد.^۴

طرح تمامی این مسائل در حکومت نبوی و علوی، بیانگر اهمیت و جایگاه حوزه خصوصی در
کنار حوزه عمومی در حکومت اسلامی است. نمونه‌های ارائه شده در این دو مدل از حکومت
اسلامی برای توجیه دینی حفظ حریم خصوصی بود تا سر مشقی برای قانون‌گذاری این حوزه در
جمهوری اسلامی باشد.

فصل ششم - حریم خصوصی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران فصل مشخصی به‌عنوان حریم خصوصی وجود ندارد،
ولی به‌صورت پراکنده می‌توان اصول مختلفی یافت که به این امر پرداخته است. اگرچه اختصاص
فصلی به حریم خصوصی در قانون اساسی اهمیت دارد، ولی کشف این حریم در قانون اساسی تا
حدودی زیادی راهگشای مقصود است.

در فصل ۳ قانون اساسی که در آن به حقوق ملت اشاره شده از ماده (۱۹ تا ۴۲) آزادی‌ها و حقوق
مختلف افراد بیان شده و از اصول دیگر نیز مصادیق قانونی حریم خصوصی استخراج می‌شود.
این حقوق شامل دو بخش آزادی‌های فردی و اجتماعی سیاسی است. آزادی فردی به چند
بخش تقسیم می‌شود:

۱. محمدی ری‌شهری، میزان الحکمه، ج ۱، ص ۳۹۲.

۲. علامه محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۷۵، ص ۱۶۸.

۳. شرح خطبه همام، ص ۱۱۱.

۴. حرعاملی، وسائل الشیعه، الجزء ۱۲.

الف) حقوق و آزادی‌های فردی

۱. در اصل ۳ بند «۱۴» برابری فردی و تساوی عمومی در برابر قانون بیان شده که: «تأمین حقوق همه‌جانبه افراد از زن و مرد و ایجاد امنیت قضایی عادلانه برای همه و تساوی عموم در برابر قانون» است.^۱

در اصل ۲۰ به بیانی دیگر همه افراد ملت را در حمایت قانون یکسان قرار داده و بیان کرده که همه از حقوق انسانی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با رعایت موازین اسلام برخوردارند.^۲ در اصل ۲۹ تصریح شده «برخورداری از تأمین اجتماعی از نظر بازنشستگی، بیکاری، پیری، ازکارافتادگی، بی‌سرپرستی، در راه ماندگی، حوادث و سوانح، نیاز به خدمات بهداشتی، درمانی و مراقبت‌های پزشکی به‌صورت بیمه و غیره حقی است همگانی ...».^۳

بنابراین با توجه به اصول ۳، ۲۰ و ۲۹ قانون اساسی، همه انسان‌ها در برابر قانون یکسانند و حقوقی برابر با رعایت موازین اسلامی دارند و همه ملت از زن و مرد یکسان در حمایت قانون قرار دارند.^۴

۲. امنیت و مصونیت، اصولی از قانون اساسی مانند ۲۲، ۳۳، ۴۳، ۴۶ و ۴۷ است که به امنیت و مصونیت افراد پرداخته و به اجمال به آنها اشاره می‌شود:^۵

در اصل ۲۲ بیان شده که حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل اشخاص مصون از تعرض است جز در مواردی که قانون تجویز کند. در اصل ۳۳ تبعید کردن اشخاص از محل اقامت منع شده است. کسی را نمی‌توان از محل زندگی مورد علاقه او منع کرد یا در محلی مجبور ساخت، جز در مواردی که قانون مقرر کرده باشد.^۶

در اصل ۴۳ بند «۱» «تأمین نیازهای اساسی مانند مسکن، خوراک و پوشاک، درمان ... برای تشکیل خانواده از وظایف دولت دانسته شده است. دو اصل ۴۶ و ۴۷ هرکس را مالک کسب و کار مشروع خود دانسته و در آن تصریح شده کسی نمی‌تواند به‌عنوان مالکیت بر کسب و کار خود، امکان کسب و کار دیگری را سلب کند. مالکیت شخصی چنانچه از راه مشروع به‌دست آمده باشد محترم است و ضوابط آن را قانون معین می‌کند.»^۷

با این بیان امنیت و مصونیت دو اصل اساسی زندگی هر فرد است. قانون اساسی در مواردی که بیان شد به هر دو بخش توجه کرده و در مواردی به‌دلیل ضرورت اجتماعی دولت را موظف

۱. قانون اساسی، اصل ۳، بند «۱۴».

۲. همان، اصل ۲۰.

۳. همان، اصل ۲۹.

۴. همان، اصول ۳، ۲۰، ۲۹.

۵. همان، اصول ۲۲، ۳۳، ۴۳، ۴۶ و ۴۷.

۶. همان، اصول ۲۲، ۳۳.

۷. همان، اصول ۴۳ - بند «۴۶»، «۴۷».

کرده که حافظ حریم خصوصی اشخاص باشد.

۳. مصونیت از تجسس، همان‌گونه که در مدل حکومت نبوی و علوی آمده تجسس در امور مردم ممنوع شده، در قانون اساسی جمهوری اسلامی این مفهوم منعکس شده است.

در اصل ۲۵ قانون اساسی «بازرسی و نرساندن نامه‌ها، ضبط و فاش کردن مکالمات تلفنی، افشای مخابرات تلگرافی و تلکس، سانسور، عدم مخابره و نرساندن آنها، استراق سمع و هرگونه تجسس ممنوع است، مگر به حکم قانون»^۱.

در این اصل مصونیت از تجسس به صورت جامع و صریح بیان شده و هرگونه تجسس از مکتوب و غیرمکتوب ممنوع شده است.

در اصل ۳۷ و ۲۸ قانون اساسی مسئله امنیت و مصونیت‌های قضایی مدنظر قرار گرفته است. در این دو اصل قانون اساسی، اصل بر برائت در مجرم بودن است جز اینکه خلاف آن در دادگاه صالح ثابت شود. یا هرگونه شکنجه برای اقرار گرفتن یا کسب اطلاع ممنوع است و متخلف طبق قانون مجازات می‌شود.^۲

۴. آزادی بیان، قلم و مطبوعات، در اصل ۲۴ قانون اساسی نشریات و مطبوعات در بیان مطالب، آزادند، جز اینکه مخل به مبانی اسلام یا حقوق عمومی باشند. در این اصل ضمن طرح آزادی نشریات و مطبوعات در بیان مطالب، تصریح شده که نباید مخل به مبانی اسلام یا حقوق عمومی باشند. اگر چنین تعارضی پیش آید، حکم اولی لغو می‌شود و در وضع دیگر قرار می‌گیرد.^۳

در اصل ۱۶۸ اعلام کرده که رسیدگی به جرائم سیاسی و مطبوعاتی باید علنی باشد و با حضور هیئت منصفه در محاکم دادگستری انجام شود. این اصل بیانی از چگونگی آزادی سیاسی و مطبوعاتی در قانون اساسی براساس موازین اسلامی است.^۴

اصل ۲۶ قانون اساسی بر آزادی‌های گروهی و اصل ۲۳ و ۱۳ بر آزادی‌های فکری و منع تفتیش عقاید و اصل ۲۸ و بند «۴» اصل ۴۳ بر آزادی کار و اشتغال تأکید دارند.^۵

این اصول شکل جامعی از آزادی احزاب، جمعیت‌ها، انجمن‌های سیاسی و صنفی و انجمن‌های اسلامی یا اقلیت‌های دینی است که تفتیش عقاید در آنها ممنوع شده و هرکس می‌تواند هر شغلی را که تمایل دارد و مخالف اسلام و مصالح عمومی و حقوق دیگران نباشد، برگزیند و باید آزادی انتخاب شغل رعایت شود.

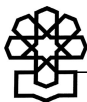
۱. قانون اساسی، اصل ۲۵.

۲. همان، اصول ۳۷ و ۲۸.

۳. همان، اصل ۲۴.

۴. همان، اصل ۱۶۸.

۵. همان، اصول ۱۳، ۲۳، ۲۶، ۲۸ و ۴۳.

ب) حقوق سیاسی - اجتماعی

قانون اساسی در اصل ۵۶ با تأکید بر حاکمیت ملت، حاکمیت مطلق را از خداوند دانسته است. در این اصل بیان شده از طرفی حاکمیت مطلق بر جهان و انسان از آن خداست و او انسان را بر سرنوشت اجتماعی خود حاکم ساخته است. یعنی کسی نمی‌تواند این حق الهی را از انسان بگیرد یا در خدمت فرد یا گروهی خاص قرار دهد.^۱

در بند «۸» اصل ۳ قانون اساسی مشارکت همه مردم را در تعیین سرنوشت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خود اصلی بنیادین دانسته است. با این بیان در نظام اسلامی امور کشور باید به اتکای آرای عمومی اداره شود، این مسئله در اصل ۶ قانون اساسی بیان شده است.^۲ در اصل ۵۹ قانون اساسی در مسائل بسیار مهم سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مراجعه به آرای عمومی را با تصویب دوسوم مجموع نمایندگان مجلس اجتناب‌ناپذیر دانسته است. مردم در انتخاب رهبر براساس اصل ۱۰۷ به صورت غیرمستقیم و به واسطه خبرگان رهبری که منتخب مردم هستند اثر گذارند.^۳

در اصل ۶۲، مردم، نمایندگان مجلس شورای اسلامی را به صورت مستقیم و بنابه اصل ۱۱۴ رئیس‌جمهور را به مدت چهار سال با رأی مستقیم انتخاب می‌کند. در اصل ۱۰۰، برای پیشبرد سریع برنامه‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، عمرانی، بهداشتی، آموزشی و سایر امور با همکاری مردم با نظارت شورایی به نام شورای ده، بخش، شهر، شهرستان یا استان انجام می‌شود و مردم هر محل اعضا را انتخاب می‌کنند.^۴

مردم در نظام اسلامی مشارکت فعال و تعیین‌کننده‌ای در تمام امور کشور دارند. دولت طبق این اصول به‌گونه‌ای باید در اعمال حاکمیت رفتار کند که به آزادهای اساسی مردم لطمه‌ای وارد نشود. ضمن اینکه براساس اصل ۳ بند «۶» به محو استبداد، خودکامگی و انحصارطلبی اشاره شده و طبق اصل ۳ بند «۷» التزام عملی در مقابل تأمین آزادی‌های سیاسی و اجتماعی در حدود قانون از تکالیف قانونی دولت است. پس آزادی در قانون اساسی یکی از محورهای اصلی نظام سیاسی کشور است که در اصول مختلفی ظاهر می‌شود.^۵

نکته برتر، اصل ۹ قانون اساسی است. بنابه این اصل «در جمهوری اسلامی ایران آزادی و استقلال و وحدت و تمامیت ارضی کشور از یکدیگر تفکیک‌ناپذیرند و حفظ آنها وظیفه دولت و آحاد

۱. همان، اصل ۵۶.

۲. قانون اساسی، بند «۸» اصل ۳.

۳. همان، اصول ۵۹ و ۱۰۷.

۴. همان، اصول ۶۲، ۱۱۴ و ۱۰۰.

۵. همان، اصل ۳ بندهای «۶» و «۷».

ملت است». در این اصل بیان شده کسی یا گروهی یا مقامی حق ندارد به نام استفاده از آزادی به استقلال سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، نظامی و تمامیت ارضی کشور کمترین خدشه‌ای وارد کند. یا کسی حق ندارد به نام حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشور، آزادی‌های مشروع را با وضع قوانین و مقررات سلب کند. در اصول ۱۹ تا ۴۲ قانون اساسی حقوق ملت بیان شده و بر آزادی فرد تا حدی که به حقوق و آزادی دیگران و ارزش‌های جامعه ضرری نرساند تأکید شده است. در فصل پنجم در اصول ۵۶ تا ۶۱ حقوق ناشی از حاکمیت ملت و آزادی اجتماعی و سیاسی مردم بیان شده است. بنابراین در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در امتداد حکومت نبوی و علوی، حقوق خصوصی و عمومی در کنار هم دیده شده تا هم مانع تعارض دو حوزه باشند و هم کمکی به کمال یکدیگر کنند.^۱

نتیجه‌گیری

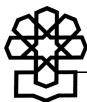
حریم خصوصی به لحاظ مفهومی، حق ذاتی برای زندگی کردن هر فرد در جامعه است. این حق ناشی از طبیعت ذاتی هر فرد است که کسی نباید متعرض آن شود.

از این رو باید در صدد تبیین مفهوم حریم خصوصی و عمومی براساس دو حق ذاتی و اعتباری برآمد تا یکدیگر را در طول هم توجیه کنند. این دو حق به لحاظ وجودی ملازم یکدیگرند و تعارض آنها به ضرر هر دو خواهد بود.

تعارض این دو حق زمانی به وجود می‌آید که راه سیطره یکی بر دیگری هموار شود و به جای تعامل، شکلی از معارضه به وجود آید. این دو حق باید مکمل یکدیگر باشند تا احقاق حق انجام شود. حریم خصوصی به لحاظ وجودی، حق طبیعی و ذاتی هر کس است. حریم عمومی بر پایه این حق‌ها به وجود می‌آید و به نحوی وضعیت تکامل یافته این حق‌هاست. یعنی حریم عمومی در تعارض با حریم خصوصی نیست، بلکه عمومی شده حریم خصوصی است. در اینجا حریم‌های خصوصی تجمع کرده‌اند و حریم خصوصی با ظرفیت بیشتری در فضای گسترده‌تری تشکیل شده است.

البته ثبات حریم خصوصی در فضای حریم عمومی باید بر جای بماند و دولت باید حافظ این حریم باشد تا تعارضی پیش نیاید. بنابراین حریم خصوصی، مفهومی شناور در آزادی وجدان، اندیشه، کنترل بر جسم، روان، خلوت و تنهایی در منزل و مکان خصوصی، اطلاعات شخصی، حیثیت، اعتبار و... است که در فضای حریم عمومی به شکلی دیگر خود را نشان می‌دهد و دولت باید مدافع آن باشد. یعنی دولت باید حافظ خلوت و تنهایی افراد باشد که هم خود نقص نکند و هم

۱. همان، اصول ۹، ۱۹ تا ۴۹ و ۵۶ تا ۶۱.

مانع نقص دیگران شود.

در این رویکرد، دولت اسلامی می‌تواند سازوکاری را برای حریم خصوصی طراحی کند که هم با قانون اساسی سازگار باشد و هم به لحاظ مبانی حکومت اسلامی، حقوق حریم خصوصی در کشور محافظت شود. شاید نگرش تلفیقی به حوزه خصوصی و عمومی و ملاحظه متناظر هر یک، از تفکیک آنها مناسب‌تر باشد. چون حوزه عمومی براساس حوزه خصوصی تشکیل یافته و بنابراین باید در امتداد آن قرار گیرد.

اکنون با توجه به فرامین قرآنی، نبوی و علوی و تأکیدات قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، حفظ حقوق حریم خصوصی امری اجتناب‌ناپذیر است و به همین دلیل با نیازی به قانون‌گذاری در حوزه حریم خصوصی، امری ضروری تلقی می‌گردد که اقدام لازم در این خصوص را اقتضا خواهد داشت.

منابع و مأخذ

۱. قرآن کریم.
۲. نهج البلاغه.
۳. اظهارنظر کارشناسی درباره حریم خصوصی، مرکز پژوهش‌ها، شماره مسلسل ۷۹۱۱.
۴. اظهارنظر کارشناسی درباره لایحه حریم خصوصی، شور اول، مرکز پژوهش‌ها، شماره مسلسل ۷۵۹۱.
۵. امام خمینی (ره). صحیفه نور، ج ۱۷، مرکز مدارک فرهنگی، تهران، ۱۳۶۱.
۶. امام خمینی (ره). فرمان ۸ ماده‌ای، ۱۳۶۱/۹/۲۴.
۷. انصاری، باقر. حقوق حریم خصوصی، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۸۶.
۸. انصاری، مسعود و محمدعلی طاهری. دانشنامه حقوق خصوصی، ج ۲، محراب فکر، تهران ۱۳۸۴.
۹. تهرانی، مجتبی. شرح خطبه همام، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، تهران، ۱۳۷۶.
۱۰. جانسون، گلن. اعلامیه جهانی حقوق بشر و تاریخچه آن، ترجمه محمد جعفر پوینده، نی، ۱۳۷۷.
۱۱. جعفری لنگرودی، محمدجعفر. ترمینولوژی حقوق، گنج دانش، تهران، ۱۳۶۷.
۱۲. حر عاملی. وسائل الشیعه، جز ۱۲.
۱۳. دالوز. فرهنگ حقوق مدنی، ۱۹۵۲.
۱۴. دوپاکیه. کلیات نظریه عمومی، فلسفه حقوق.
۱۵. ری شهری. محمد. میزان الحکمه، ج ۱، دارالحدیث، قم، ۱۳۷۵.
۱۶. ژوسنکو. مفهوم حق شخصی در حقوق خصوصی، رساله دکتری، پاریس ۱۹۳۱.
۱۷. شهید ثانی. رسائل، بی‌تا.
۱۸. طباطبایی، محمدحسین. میزان، ج ۱۸، ۱۳۶۳.
۱۹. طبرسی. مجمع البیان، ج ۲۳، ۶۰، ۱۳۵۰.
۲۰. علامه مجلسی، محمدباقر. بحار الانوار، ج ۷۵.

۲۱. غزالی، محمد ابوحامد. کیمیای سعادت، ج ۱، علمی و فرهنگی تهران، ۱۳۸۰.
۲۲. فرجی، محمد، میترا ضرابی. قانون مدنی، طرح نوین اندیشه، تهران، ۱۳۸۵.
۲۳. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۱.
۲۴. قانون برنامه چهارم توسعه، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، ۱۳۸۴.
۲۵. قانون مجازات اسلامی، جهاد دانشگاهی، ۱۳۷۱.
۲۶. کاتوزیان، ناصر. تحولات حقوق خصوصی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۱.
۲۷. کاتوزیان، ناصر. مقدمه علم حقوق، شرکت سهامی انتشار، تهران، ۱۳۸۵.
۲۸. کلینی. اصول کافی، ج ۱ و ۲، نشر اسلامی.
۲۹. لنکرانی، فاضل. آیین کشورداری از دیدگاه امام علی (ع)، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران، ۱۳۷۹.
۳۰. مازو، ژان. دروس حقوق مدنی، ج ۱.
۳۱. محبی، مرتضی. قانون مطبوعات، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها، ۱۳۸۵.
۳۲. معین، محمد. فرهنگ فارسی، ج ۱، انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۷۱.
۳۳. مقدمه‌ای بر حمایت از حریم خصوصی، مرکز پژوهش‌ها، شماره مسلسل ۷۹۳۵.
۳۴. مکارم شیرازی، ناصر. تفسیر نمونه، ج ۱۴، دارالکتب الاسلامی.
۳۵. منتسکیو، شارل دو. روح القوانين، ترجمه علی‌اکبر مهتدی، نشر امیرکبیر، تهران، ۱۳۶۲.
۳۶. مهاجری، عباس. فکرسازان. علی، قانون آیین دادرسی کیفری، زراعت، تهران، ۱۳۸۱.
۳۷. میبدی، ابوالفضل. کشف الاسرار و عده الابرار، اهتمام علی‌اصغر حکمت، امیرکبیر، تهران، ج ۹، ۱۳۷۶.
۳۸. هابرماس، یورگن. نقد در حوزه عمومی، ترجمه حسین بشیریه، نی، ۱۳۷۸.
۳۹. هندی، علی‌بن حسام الدین. کنزل‌العمال، ج ۳، مؤسسه الرساله بیروت.
40. Stanford Encyclopedia of Philosophy: Privacy at: <http://plato.stanford.edu/entries/privacy>.
41. Foord, Kate, Defining Privacy, Victorian Law Reform Commission, 2002.
42. Bloustein, Edward, Privacy as an Aspect pf Human Dignity, An Answer to Dean Prosser, NYULR.N.39, 1964.
43. International Encyclopedia of the Social Sciences, Editor: David Sius, Vol. 11 and 12, London, Macmillan Company, 1972.
44. Resolution 428 of the Consultative (Parliamentary) Assembly of the Council of Europe, Cons.ass. 21 St Ordinary Session (3rd Part), Texts Adopted, 1970.

شناسنامه گزارش

شماره مسلسل: ۹۶۸۶

عنوان گزارش: ابعاد حریم خصوصی در حکومت اسلامی

نام دفتر: مطالعات فرهنگی (گروه مطالعات بنیادین حکومتی)

تهیه و تدوین: سیدیونس ادیانی

همکار: سیده مرضیه موسوی‌راد

ناظر علمی: حسین رضی

متقاضی: معاونت پژوهشی

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی و معادل انگلیسی آنها: —

تاریخ انتشار: ۱۳۸۸/۳/۴